

О.В. Ланова

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ КОРЕКТНО ТЕМПОРАЛЬНО ОФОРМЛЮВАТИ ІНШОМОВНИЙ ДИДАКТИЧНИЙ ДИСКУРС ДЛЯ СПРИЙНЯТТЯ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Звертання до дослідження варіативності просодичних одиниць як складової частини загальнолінгвістичної проблеми мовного варіювання і більш вузької лінгводидактичної проблеми — викладання іноземної мови з урахуванням екстралінгвістичного фактора віку реципієнта — переслідує прикладні цілі: виявлення інтонаційних труднощів при оформленні іноземного мовлення і прогнозування можливих інтонаційних помилок та засобів їх запобігання при навчанні іноземної мови в умовах штучного мовного оточення.

Актуальність даного експериментального дослідження особливостей навчання студентів вищих навчальних закладів умінь коректно темпорально оформлювати іноземний дидактичний дискурс монологічного характеру, розрахований на сприйняття дитячою аудиторією слухачів у порівнянні з дидактичним дискурсом, розрахованим на сприйняття дорослою аудиторією слухачів, зумовлюється тим, що хоча на сучасному етапі розвитку лінгвістика володіє великим доробком щодо механізмів просодичного оформлення дискурсу як єдиної системи, проблема варіативності просодичних засобів у іноземному дидактичному дискурсі належить до низки найбільш багатоаспектних, недостатньо розглянутих питань [1; 2; 3; 4; 5; 7; 8].

Об'єктом експериментального дослідження є процес розгортання англійськомовного дидактичного дискурсу монологічного характеру в контексті усної комунікації студентами-майбутніми викладачами англійської мови.

Предметом дослідження є процес розвитку вміння варіювати темпоральні засоби просодичної системи мови при актуалізації змісту іноземного дидактичного дискурсу монологічного характеру студентами-майбутніми фахівцями в сфері викладання англійської мови учням молодших класів загальноосвітніх шкіл.

Матеріалом дослідження слугували усні англійськомовні дидактичні тексти монологічного характеру, начитані професійними викладачами, носіями англійської мови. Експериментальний матеріал представлено 160 текстами, загальною тривалістю звучання 4 години.

Метою даного експериментального дослідження є розробка та експериментальна апробація методики розвитку вміння варіювати темпоральні засоби просодичної системи мови при актуалізації змісту англійськомовного монологічного дидактичного дискурсу у студентів педагогічних вузів.

Мета роботи передбачає рішення наступних завдань:

- аналіз програм з англійської мови, теоретичної фонетики та методики викладання іноземних мов;
- визначення показника розвитку вміння студентів — майбутніх викладачів іноземної мови кодувати англійськомовні дидактичні тексти, направлені на сприйняття молодшими школярами (темпоральний аспект);
- розробка та апробування експериментальної методики розвитку вміння варіювати темпоральні засоби просодичної системи мови при актуалізації змісту англійськомовного дидактичного дискурсу монологічного характеру, розрахованого на сприйняття дитячою аудиторією слухачів.

Методологічними засадами дослідження

виступили положення теорії пізнання щодо взаємозв'язку мислення, мови і мовлення, діяльності, свідомості і особистості; сутність спілкування як однієї з форм соціальної активності людини; об'єктивні закономірності розвитку вміння сприймати та породжувати іноземне мовлення, детермінація цього вміння об'єктивними та особистісними факторами; законодавчі акти і документи про організацію навчального процесу у ВНЗ України. Дослідження базується на ідеях гуманізації і особистісної орієнтації навчання.

Теоретичні засади дослідження: доробок наукових досліджень в сфері лінгводидактики з проблем розвитку усного мовлення, вивчення просодичних особливостей мовлення, культури мовлення вчителів (Б.А. Буяльський, М.П. Дворжецька, Т.О. Ладиженська, В.Я. Мельничайко, О.С. Ушакова); психолінгвістичні засади мовленнєвої діяльності (Н.Д. Бабич, О.М. Біляев, М.Л. Пентилюк, М.Г. Стельмахович, О.С. Ушакова, Л. Валентій, І.І. Ковалик, М. Крупа, В.Я. Мельничайко, І.Г. Чередниченко, Е.Я. Палихата); навчання у вищих закладах освіти (А. Богуш, Н. Кічу, Л. Кондратова, З. Курлянд, Г. Нагорна, О. Цокур, Р. Хмельюк); філологів і дидактів у сфері навчання іноземної мови (О. Бігич, Т.М. Корольова, С. Ніколаєва, Л. Смолякова, В. Плахотник).

В рамках дослідження варіативності темпоральних засобів актуалізації змісту дидактичного дискурсу було використано наступні методи:

- аналітико-описовий (з метою дослідження функціонально-стильової специфіки дидактичного дискурсу);

- емпіричний (спостереження за мовленням студентів, аналіз нормативної літератури, анкетування; констатуючий та формулюючий експерименти).

Базою дослідження виступили: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського (факультет іноземних мов, спеціальність „Прикладна лінгвістика”). В експериментальному дослідженні приймали участь 58 студентів.

У ролі робочої гіпотези – припущення про те, що розвиток вміння студентів коректно темпорально оформлювати усні англійськомовні дидактичні тексти монологічного характеру базується на використанні певної моделі просодичної архітектоники англійської мови, яка залежить від екстралінгвістичного фактору — віку реципієнта.

Новизна даного експериментального дослідження визначається тим, що у роботі вперше розроблено методику щодо вироблення вміння використовувати систематизовану модель темпорального компонента просодичної архітектоники англійськомовного дидактичного дискурсу монологічного характеру з урахуванням екстралінгвістичного фактору віку реципієнта при реалізації прагматичної функції впливу мови в процесі навчання студентів-майбутніх викладачів іноземної мови здатності кодування і декодування англійської мови.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні рівня розробки лінгводидактичної проблеми актуалізації змісту іноземного

дидактичного дискурсу засобами використання темпорального параметру просодичної системи мови з урахуванням віку реципієнта.

Практична цінність даного експериментального дослідження зумовлюється можливістю використання положень та висновків дослідження під час викладання іноземної мови, розробки теоретичного курсу „Психолінгвістика”, „Прикладна лінгвістика” (розділ „Дидактичний дискурс”), курсу „Методика викладання іноземної мови” (дані дослідження дозволять коректувати процес викладання іноземної мови в умовах штучного мовного середовища).

Великий вплив на вибір вчителем стереотипу мовленнєвої поведінки має прагматична мета учасників акту комунікації та екстралінгвістичні фактори. Головною метою мовленнєвого акту вважається як передача інформації, так і отримання певного прагматичного ефекту, досягнення якого потребує дотримання існуючої моделі мовленнєвої поведінки, яка при використанні конкретного набору мовних засобів призведе до бажаного результату [6].

Для досягнення позитивних результатів даного лінгводидактичного дослідження було поставлено завдання охарактеризувати стан проблеми розвитку вміння коректно темпорально оформлювати іншомовний монологічний дидактичний дискурс, розрахований на сприйняття реципієнтом-дитиною на заняттях з англійської мови, теоретичної фонетики та методики викладання іноземної мови зі студентами факультету іноземних мов ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. За результатами проаналізованих програм та підручників, рекомендованих МОН України було зроблено висновок, що при навчанні студентів за фахом „Прикладна лінгвістика” відсутній спецкурс, який би сприяв підвищенню рівня кваліфікації студентів-майбутніх викладачів у сфері навчання іноземної мови учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл. У процесі аналізу робочих та навчальних програм з англійської мови, методики викладання іноземної мови та теоретичної фонетики не було виявлено елементів цілеспрямованої та систематичної роботи з розвитку вміння коректно просодично оформлювати англійське монологічне мовлення, яке розраховане на сприйняття дитячою аудиторією слухачів і реалізується в дидактичних цілях. В більшості випадків увага викладачів зосереджена на відпрацюванні вміння говоріння взагалі, на відпрацюванні вміння просодично оформлювати мовлення, розраховане на сприйняття дорослою аудиторією слухачів (на заняттях з англійської мови та теоретичної фонетики) та на відпрацюванні ефективності прийомів навчання іноземної мови взагалі (на заняттях з методики викладання іноземних мов).

Експериментальне дослідження розвитку вміння коректно темпорально оформлювати іншомовний дидактичний дискурс монологічного характеру з урахуванням екстралінгвістичного фактору віку реципієнта передбачало залучення декількох видів експерименту: констатуючого, формуючого, контрольного.

В педагогічному експерименті приймали участь студенти 2 курсу (2004/2005 н.р.) у кількості 13 чоловік, 2 курсу (2005/2006 н.р.) у кількості 21 чоловік та 2 курсу (2006/2007 н.р.) у кількості 27 чоловік (факультет іноземних мов, спеціальність „Прикладна лінгвістика” ПДПУ ім. К.Д. Ушинського). Кожен з курсів було розділено на 2 групи — контрольну та експериментальну. Варто відмітити, що при розподілі студентів по групах було прийнято до уваги той факт, щоб в обох групах були присутні студенти з однаковим рівнем інтелектуального

розвитку.

Вибір для дослідження саме студентів 2 курсу зумовлений тим, що студенти ще не мають стійких сформованих навичок і вмінь, що сприяє цілеспрямованому керуванню їхньою діяльністю з боку викладача і сприяє можливості дослідити розвиток вміння коректно просодично оформлювати іншомовний дидактичний дискурс на протязі декількох років.

Результати констатуючого експерименту показали, що переважна більшість студентів факультету іноземних мов, що навчаються за спеціальністю „Прикладна лінгвістика”, не компетентні в питанні просодичної архітекtonіки іншомовного дидактичного дискурсу монологічного характеру у цілому і темпорального компоненту в частості, розрахованого на сприйняття реципієнтом-дитиною, тому у майбутньому при навчанні англійської мови молодших школярів досягнення мети занять буде ускладнено. Дане положення було підтверджено в ході діагностування рівня розвитку досліджуваного вміння студентів.

Констатуючий експеримент було проведено з метою виявлення у студентів вихідних рівнів розвитку вміння коректно темпорально оформлювати іншомовні дидактичні тексти, розраховані на сприйняття дитячою аудиторією слухачів, а також з метою виявлення здатності студентів правильно відтворювати темпоральний аспект просодичної системи при реалізації англомовних монологічних текстів досліджуваного типу.

В ході формуючого експерименту розпізнавальна діяльність тренувального етапу (мета полягала у навчанні студентів вмінню виділяти типи дидактичного дискурсу і їх лінгвістичні ознаки) уособлювалась у виконанні наступних видів завдань:

- розпізнавання текстів, поданих у вигляді мінімальних пар: текст, розрахований на сприйняття дорослою аудиторією слухачів, і текст, розрахований на сприйняття дитячою аудиторією слухачів;
- виділення фраз, які чітко демонструють відмінності в темпоральному оформленні текстів, направлених на сприйняття дитячою аудиторією слухачів у порівнянні з текстами, направленими на сприйняття дорослою аудиторією слухачів і аналіз темпорального елементу просодичної системи:
 - а) характеристика зміни темпу сегментів фрази (перед'ядерна, ядерна, заядерна частини), фрази в цілому, абзацу, тексту в цілому;
 - б) з'ясування локалізації пауз (міжсинтагмені, внутрішньосинтагмені) та характеристика типу пауз (синтаксичного членування, хезитація, виділення, емфатична, психологічна);
 - в) тривалість пауз (дуже короткі, короткі, середні, довгі, дуже довгі).

Продуктивна діяльність тренувального етапу (мета полягала у навчанні студентів вмінню проводити перцептивний аналіз темпорального компоненту просодичної системи усних іншомовних дидактичних текстів монологічного характеру) уособлювалась у виконанні наступних видів завдань:

- виділення тих темпоральних характеристик, які чітко підкреслюють направленість тексту на реципієнта-дорослого або реципієнта-дитину;
- поділ текстів на фрази, синтагми і ритмічні групи;
- транскрибування текстів та їх фонетична розмітка;
- з'ясування характеру пауз (дуже короткі, короткі, середні, довгі, дуже довгі);
- з'ясування типів пауз (міжсинтагмені, міжфразові, між ритмічними групами; хезитації, виділення, синтагматичного членування, психологічні);

• з'ясування характеру зміни темпу в тексті (дуже повільний, повільний, середній, швидкий, дуже швидкий);

• з'ясування характеру зміни темпу на рема-тематичних частинах тексту (поскладовий, дуже повільний, повільний, середній, швидкий, дуже швидкий).

Корегувальна діяльність тренувального етапу. Мета даного щаблю полягала у навчанні студентів самостійно контролювати коректність використання ними темпоральних засобів при розгортанні іншомовного дидактичного дискурсу. Робота уособлювалась у виконанні наступних видів завдань:

• прослуховування незнайомих іншомовних дидактичних текстів у парах (текст, розрахований на для сприйняття дорослою аудиторією і текст, розрахований на сприйняття дитячою аудиторією);

• транскрибування та інтонування текстів;

• відпрацювання вимови окремих слів за допомогою електронних версій словникових видань;

• відпрацювання темпорального оформлення окремих фраз та цілого тексту за дикторами;

• самостійне голосне читання текстів;

• запис студентами свого читання текстів на магнітну стрічку або електронний носій інформації;

• порівняння запису студентського читання з записами еталонів тих самих текстів, реалізованих професійними викладачами-носіями мови і пошук своїх помилок, а також шляхів їх позбавлення.

Зіставляючи результати, одержані на початку та в кінці експериментального навчання студентів вмінню коректно темпорально оформлювати

іншомовний дидактичний дискурс монологічного характеру, можна відмітити наявність фактів, які підтверджують ефективність розробленої методики, що виявилася у зростанні в експериментальних групах кількості студентів, що відповідають високому і достатньому рівням розвитку досліджуваного вміння. Ті студенти, які по результатам констатуючого експерименту експериментальної групи були на достатньому рівні піднялися на високий рівень володіння зазначеним вмінням.

Таким чином, результати експериментального дослідження доводять необхідність і можливість вироблення у студентів вміння коректно темпорально оформлювати іншомовний дидактичний дискурс з урахуванням екстралінгвістичного фактору віку реципієнта з опорою на низку педагогічних умов. До таких умов відносяться: системна робота по вдосконаленню вміння монологічного та діалогічного іншомовного мовлення, вміння швидкого читання, вміння за допомогою темпоральної складової просодичної системи мови виділяти тему та рему тексту та абзаців, вміння логічно та зв'язано складати, реалізувати абзац і текст на запропоновану тематику, вміння враховувати екстралінгвістичні фактори та психофізіологічні особливості учнів у процесі викладання іноземної мови; формування комунікативно-мовленнєвих вмінь в ході виконання великої кількості вправ; різноманітність методів та прийомів; виховання бажання вдосконалювати якість іншомовного мовлення та професійні характеристики студентів; творчий підхід до процесу навчання; емоційне насичення занять.

ЛІТЕРАТУРА

1.Беличенко Л.Г. Роль и место просодии в системе средств речевого воздействия (экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. яз): Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т им. Ленина. – М., 1990. – 26 с.

2.Беньямина В.Н. Специфика организации английского научного текста (композиционно-речевые формы): Дис. ... канд. филол. н.: 10.02.04. – К., 1985. –200 с.

3.Дворжецкая М.П. Обучение выразительному чтению на английском языке. — Киев: Радянська школа, 1986. – щ 101 с.

4.Ильиш М.И. Основы культуры речи: Учеб. пособие. — К.: Вища школа, 1984. — 187с.

5.Кантер Л.А. Просодические характеристики речи как объект системного анализа: Автореф. дис. ...докт. филол. наук: 10.02.19. / Академия наук СССР. Ин-т языкозн. – М., 1990. – 52 с

6.Мороховский А.Н. К проблеме текста и его категорий // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. / КГПИИЯ. — К.,1989. — С. 3-8.

7.Brazil D. The Communicative value of Intonation in English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 188 p.

8.Carthy M. Discourse Analysis for Language Teachers. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991. – 213 p.

Подано до редакції 18.04.07

РЕЗЮМЕ

Цель данной работы состоит в том, чтобы выявить особенности темпоральной организации дидактического дискурса и разработать темпоральную модель данного вида дискурса. На основе данных педагогического эксперимента были

определены факторы, влияющие на процесс развития речи студентов в целях обучения учеников младших классов, что дало возможность разработать систему упражнений, направленную на совершенствование темпорального оформления дидактического дискурса.

SUMMARY

The research is aimed at revealing the main peculiarities of temporal organization of didactic discourse and at working out the temporal model of didactic discourse. On the basis of pedagogical experimental data there were defined some factors

influencing the process of development of students' didactic speech (to teach English to junior schoolchildren); the latter made it possible to work out a system of exercises.